

BOWMAN против Уједињеног Краљевства

Пресуда од 19. фебруара 1998. године

НЕЗВАНИЧНИ РЕЗИМЕ И ИСТОРИЈАТ ПРЕДМЕТА

A. Основне чињенице

Подносилац представке, гђа Phyllis Bowman, држављанка Британије, рођена је 1926. године и живи у Лондону.

Као извршни директор Друштва за заштиту нерођеног дјетета, дистрибуирала је 25.000 летака у Halifaxu, у којима су била изнесена мишљења три главна кандидата о абортусу, непосредно пред опште изборе 1992. године.

Она је била оптужена према одјелку 75 Закона о заступању грађана (Representation of the People Act) из 1983. (даље у тексту: Закон из 1983), који финансирање издавања публикација од неовлашћеног лица у износу од преко 5 фунти стерлинга (GBP) са циљем промовисања или добијања избора неког од кандидата, одређује као кривично дјело. Она је, 28. септембра 1993. године, ослобођена оптужбе пред Краљевским судом Southwark (Southwark Crown Court) због неблаговременог упућивања позива.

B. Поступак пред Комисијом за људска права

Представка, која је уложена Комисији 11. марта 1994, проглашена је дјелимично прихватљивом 4. децембра 1995. године.

У свом извјештају од 12. септембра 1996. године Комисија је утврдила чињенице и изразила мишљење да је био повријеђен члан 10 (28 гласова према један).

Комисија је предмет упутила Суду 19. октобра 1996. године.

ИЗВОД ИЗ ПРЕСУДЕ

I. ПРЕЛИМИНАРНИ ПРИГОВОР ВЛАДЕ

26. Влада је приговорила да гђа Bowman не може да тврди да је "жртва" повреде Конвенције у смислу члана 25 став 1, који у релевантном дијелу гласи:

"Комисија може да узме у разматрање жалбу...од било којег лица...које се сматра жртвом због кршења права признатих овом конвенцијом које је учинила нека висока страна уговорница...."

Влада је указала на чињеницу да је 28. септембра 1993. године предметни судија упутио пороту да ослободи подносиоца представке, и навела да је под овом околностима било немогуће да се тврди да би она била осуђена да је суђење настављено или да је закон био примијењен на њену штету.

27. Подносиатељка представке је навела да је, услед примјене одјелка 75 Закона из 1983. године, она била у стању крајње забринутости и претрпјела јавну осуду и трошкове због тога што ју је испитивала полиција, вођен поступак кривичног гоњења и због општег публицитета.

28. У одлуци о прихватљивости, за Комисију је било довољно да је гђа Bowman била директно погођена поступком кривичног гоњења покренутим против ње, те је стога могла да тврди да је жртва мијешања.

29. Суд запажа да је мјера примјене, кривични поступак, био покренут против гђе Bowman. Након тога је ослобођена, из техничког разлога, јер јој позив није био благовремено упућен (в. став 14 горе). Чињеница да је тужилаштво одлучило да покрене поступак против подносиатељке представке, била јој је, у најмању руку, јака назнака да би, сем уколико она не промијени своје понашање током будућих избора, вјероватно била поново оптужена, и могуће, осуђена и кажњена.

Под овим околностима, Суд сматра да гђа Bowman може да тврди да је директно погођена предметним законом (в., између осталих извора, пресуду од 26. октобра 1988. године у предмету Norris против Ирске, серија А број 142, стр. 16, став 31) те да је, стога, жртва повреде Конвенције у смислу члана 25 став 1.

Прелиминарни приговор Владе је, сходно томе, одбијен.

II. НАВОДНА ПОВРЕДА ЧЛАНА 10 КОНВЕНЦИЈЕ

30. Гђа Bowman се жали на повреду свога права на слободу изражавања из члана 10 Конвенције, који у релевантном дијелу гласи:

"1 Свако има право на слободу изражавања. Ово право укључује слободу мишљења и слободу примања преношења информација и идеја без мијешања јавне власти и без обзира на границе. ...

2. Остваривање ових слобода, будући да укључује обавезе и одговорности, може подлијегати таквим формалностима, условима,

ограничењима или санкцијама предвиђеним законом и које (су) неопходне у демократском друштву у интересу националне безбједности, територијалног интегритета или јавне безбједности, спречавања нереда или злочина, заштите здравља и морала, угледа или права других, спречавања ширења повјерљивих информација или у интересу очувања ауторитета и непристрасности судства."

Комисија се сагласила да је повреда постојала, али је Влада то оспорила.

A. Постојање ограничења

31. Влада је навела да право гђе Bowman на слободу изражавања није било ограничено, јер је одјељак 75 Закона из 1983. године ограничио само слободу неовлашћеним лицима да финансирају у циљу промовисања или добијања избора одређеног кандидата на парламентарним изборима, а не његову слободу да изрази мишљење или даје информације у ширем смислу (в. став 19 горе).

32. Комисија је, као и подносиатељка представке, била мишљења да је чињеница да су органи гоњења очигледно сматрали да њено понашање потпада под законску забрану, проузроковала, због страха од судског гоњења, ограничење њене слободе изражавања.

33. Суд запажа да одјељак 75 Закона из 1983. године не ограничава директно слободу изражавања, него ограничава износ новца на 5 GBP који неовлашћена лица могу да потроше на публикације или друга средства комуникације за вријеме изборног периода. Штавише, он не ограничава трошкове на пренос информација или мишљења уопште, него само оне трошкове настале за вријеме релевантног периода "у циљу промовисања или добијања избора кандидата".

Међутим, нема сумње да забрана из одјељка 75 доводи до ограничења слободе изражавања, што је директно погодило гђу Bowman (в. став 29 горе).

34. Остаје да се размотри да ли је ово ограничење било "прописано законом", да ли је имало легитиман циљ и да ли је било "неопходно у демократском друштву".

B. "Прописано законом"

35. Суд сматра, и ово није било спорно, да је ограничење финансирања прописано одјељком 75 Закона из 1983. године било "прописано законом".

C. Легитиман циљ

36. Влада је задржала став да је ограничење трошкова из одјељка 75 Закона из 1983. године било у циљу заштите права других на три начина. Прво, промовисало је правичност између кандидата који учествују на изборима, спречавањем богате треће стране да врши кампању за или против неког одређеног кандидата, или да, као одговор на то, издаје материјал, што изискује дио изборног буџета кандидата који је ограничен законом (в. став 18 горе). Друго, ограничење финансирања треће стране помогло је да се обезбиједи да кандидати остану независни од утицаја моћних интересних група. Треће, спријечило је скретање политичке дебате у вријеме избора са питања од општег интереса на питања од појединачног интереса.

37. Сходно подносиатељки представке, одјељак 75 је, далеко од остваривања легитимног

циља, служио само да би ограничио демократску слободу изражавања. Ни у екстремном случају није вјероватно да би групе са појединачним интересима, као што је СПУЦ, могле да одврате гласаче са водећих политичких платформи у толикој мјери да ометају изборни процес. Сем тога, не може да се каже да ограничење финансирања обезбјеђује једнакост кандидата, јер су они већ подвргнути неједнакостима зависно од тога да ли имају подршку једне од великих политичких партија, које могу да троше неограничене износе за кампање на државном нивоу све док не покушају да промовишу или прејудуцирају изгледе одређеног кандидата (в. став 22 горе).

38. Суд налази да је јасно да је сврха одјелка 75., посебно у контексту других детаљних одредаба о изборним трошковима према Закону из 1983. године, да обезбиједи једнакост кандидата. Стога закључује, као и Комисија, да је примјена овог закона на гђу Bowman било у остваривању легитимног циља заштите права других, прије свега изборних кандидата и бирачког тијела у Halifaxu I, у мјери у којој је судско гоњење било усмјерено на то да има ефекат одвраћања и у остатку Уједињеног Краљевства.

Суд сматра да су аргументи које је истакла подносиатељка представке о овом питању од већег значаја за питање да ли је ограничење било "неопходно у демократском друштву", што ће сада бити разматрано.

D. "Неопходно у демократском друштву"

39. Влада је задржала становиште да је одјелак 75 Закона из 1983. године наметнуо само дјелимично ограничење средстава (в. став 31 горе), што није било шире него што је неопходно како би се постигао легитимни циљ. Нагласила је да су и друга средства комуникације била доступна гђи Bowman, на примјер, могла је да покрене своје новине, објави писма или чланке у штампима, даје интервјуе на радију или телевизији, лично учествује на изборима или објави летке у циљу информисања изборног тијела без промовисања или негирања било којег кандидата.

40. Подносиатељка представке је, као и Комисија, сматрала да је ограничење било несразмјерно. Она је истакла да није постојала неодложна друштвена потреба да се спријечи ширење очигледно тачне информације о ставу кандидата за јавне функције о важним моралним питањима; дапаче, постојала је неодложна друштвена потреба да се дозволи излагање таквих тема на политичком пољу прије избора. Упркос Владином ставу да је ограничење било неопходно како би се обезбиједила једнакост међу кандидатима, није било назнака да су леци гђе Bowman имали неповољан утицај по било којег кандидата, јер је било могуће да информације које су садржавали леци привуку, како присташе тако и противнике различитих ставова о абортусу. Сем тога, она је тврдила да ово ограничење није логично јер није ограничена могућност масовних медија да објављују материјал у корист или на штету кандидата, или могућност политичких странака и њихових присташа да плате пропаганду на државном или регионалном нивоу све док не покушају да промовишу или прејудуцирају изборне изгледе неког одређеног кандидата.

41. Суд сматра, прије свега, да је ограничење финансирања прописано одјелком 75 Закона из 1983. године једно од многих детаљних провјера постизања равнотеже који чине изборно право Велике Британије. У том смислу, неопходно је да се посматра право на слободу изражавања према члану 10 у свјетлу права на слободне изборе заштићеног чланом 3 Првог протокола уз Конвенцију, који гласи:

" Високе стране уговорнице се обавезују да у примјереним временским размацима одржавају слободне изборе с тајним гласањем, под условима који обезбјеђују слободно изражавање мишљења народа при избору законодавних органа."

42. Слободни избори и слобода изражавања, а посебно слобода политичке расправе, заједно чине основу сваког демократског система (в. пресуду од 2. марта 1987. године у предмету Mathieu-Mohin и Clerfayt против Белгије, серија А бр. 113, стр. 22, став 47 и пресуду од 8. јула 1986. године у предмету Lingens против Аустрије, серија А бр. 10.3-Б, стр. 26, ставови 41-42). Ова два права су међусобно повезана и допуњавају се: нпр., како је Суд и раније сматрао, слобода изражавања је један од "услова" неопходних како би се "обезбиједило слободно изражавање мишљења народа при избору законодавних органа" (в. горе наведену пресуду у предмету Mathieu-Mohin и Clerfayt, стр. 24, став 54). Из овог разлога, веома је важно да у предизборном периоду буде дозвољен слободан проток свих врста мишљења и информација.

43. Међутим, у одређеним околностима, ова два права могу да дођу у сукоб и може да се сматра неопходним, у предизборном периоду или за вријеме избора, да се наметну одређена ограничења слободе изражавања, каква обично не би била прихватљива, да би се обезбиједило "слободно изражавање мишљења људи при избору законодавних органа". Суд признаје да у постизању равнотеже између ова два права, стране уговорнице имају одређени степен слободне процјене, као што имају обично у погледу организације свог изборног система (в. горе наведену пресуду у предмету Mathieu-Mohin и Clerfayt, стр. 23 и 24, ставови 52 и 54).

44. Што се тиче чињеница овог предмета, задатак Суда јесте да одреди да ли је, под свим околностима, ограничавање слободе изражавања гђе Bowman било пропорционално легитимном циљу који је требао да се оствари и да ли су разлози, које су изнијеле власти као оправдање, били релевантни и довољни (в. горе наведену пресуду у предмету Lingens, стр. 26, став 40).

45. У вези са овим, Суд налази значајним, да се ограничење финансирања из одјелка 75 Закона из 1983. године сводило на свега 5 GBP. Суд подсјећа да је ово ограничење примијењено само у периоду од четири до шест седмица прије општих избора (в. ставове 16 и 18-19 горе). Међутим, иако је тачно да је гђа Bowman могла слободно да врши кампању у било које друго вријеме, ово не би, по мишљењу Суда, постигло сврху објављивања летака која је била, у најмању руку, да обавијести становништво Halifaxа о ставу и мишљењу три кандидата о абортусу, у вријеме критичног периода када је пажња народа била усмјерена на избор њиховог представника (в. став 11 горе).

46. Суд запажа навод Владе да је односитељка представке могла да користи друге методе да пренесе информације изборном органу. Међутим, не слаже се да је, заправо, имала приступ другим ефикасним средствима комуникације. На примјер, није презентовано да је она имала било који начин да обезбиједи да се материјал из летака објави у новинама или емитује на радију или телевизији. Иако је она, сходно томе, могла да учествује на изборима као кандидат и тако постане овлашћена на прописани износ трошкова који је дозвољен кандидатима, то би захтијевало од ње да положи депозит од 500 GBP, који би она највјероватније изгубила (в. ставове 17 и 18 горе). Сем тога, њена жеља није била да буде изабрана у Парламенат, него само да подијели летке гласачима.

47. Укратко, Суд, због тога, налази да је одјелак 75 Закона из 1983. године представљао, због свих практичних разлога, тоталну препреку да гђа Bowman објави информацију како би утицала на гласаче Halifaxа да гласају у корист кандидата који је био против абортуса. Суд

не прихвата да је било неопходно да ограничи трошкове подносиољке представке на 5 GBP како би се постигао легитимни циљ обезбјеђивања једнакости међу кандидатима, посебно у смислу чињенице да није било постављених ограничења на слободу штампе у корист или на штету избора неког одређеног кандидата или ограничења политичких странака и њихових пристаха да оглашавају на државном или регионалном нивоу, ако намјера таквог оглашавања није била да промовише или прејудицира изборне изгледе неког кандидата на било ком изборном нивоу (в. став 22 горе). Сходно томе, Суд закључује да је предметно ограничење било несразмјерно циљу који је требао да се оствари.

Слиједи да је повријеђен члан 10 Конвенције.

III. ПРИМЈЕНА ЧЛАНА 50 КОНВЕНЦИЈЕ

48. Подносиољка представке је тражила правичну накнаду према члану 50 Конвенције, који гласи:

"Ако суд утврди да је одлука или мјера судског органа или било којег другог органа високе стране уговорнице, у цјелини или дјелимично, у супротности са обавезама које проистичу из ове конвенције и када унутрашње право наведене чланице омогућава само дјелимично обештећење за посљедице такве одлуке или мјере, Суд ће својом одлуком пружити оштећеној страни правично задовољење, уколико је то потребно".

A. Нематеријална штета

49. Гђа Bowman је тражила накнаду у износу од 15.000 GBP за срамоту, стрес и забринутост које је претрпјела због кривичног гоњења.

50. Влада је навела да би одлука о повреди била адекватна накнада.

51. Суд сматра да је, под свим околностима предмета, одлука о повреди довољна правична накнада за било коју нематеријалну штету коју је подносиољка представке претрпјела.

B. Судски трошкови и издаци

1. Трошкови пред домаћим органима

52. Гђа Bowman је тражила накнаду издатака за своје судске трошкове у домаћем поступку који нису били обухваћени правном помоћи, у укупном износу од 1,633.64 GBP.

53. Влада је навела да домаћи судски трошкови не треба да буду надокнађени.

54. Суд је увјерен да су предметни трошкови свакако нанесени подносиољки представке у домаћем поступку и да је њихов горе наведени износ разуман (в. пресуду од 6. новембра 1980. године у предмету Sunday Times против Уједињеног Краљевства (бр.1), серија А, бр. 38, стр. 13, став 23). Због тога их досуђује у укупном износу, укључујући и вриједност пореза ("ПДВ"), околично се он плаћа.

2. Поступак у Strasbourg

55. Подносиатеља представке је захтијевала судске трошкове и издатке за поступак у Strasbourg у износу од 35,490 GBP.
56. Заступник Владе је на расправи пред овим судом изјавио да је тај износ претјеран.
57. Суд, одлучујући по принципу правичности, досуђује 25,000 GBP на име трошкова и издатака за поступак у Strasbourg, заједно са ПДВ уколико се он плаћа.

D. Камата

58. У складу са подацима доступним Суду, прописана каматна стопа која се примјењује у Великој Британији на дан доношења ове пресуде је 8% годишње.

ИЗ ОВИХ РАЗЛОГА, СУД

1. *Одбија*, једногласно, претходни приговор Владе.
2. *Одлучује*, са четрнаест гласова за и шест против, да је повријеђен члан 10 Конвенције.
3. *Одлучује*, једногласно, да је одлука о повреди довољна правична накнада за било коју нематеријалну штету коју је подносиатељка представке претрпјела.
4. *Одлучује*, једногласно,
 - (a) да одговорна држава плати подносиатељки представке, у року од три мјесеца, за судске трошкове и издатке, 26,633.64 GBP (двадесетшестхиљадшестстотинатридесеттрифунте и шездесет и четири пенија) укључујући и ПДВ уколико се он плаћа;
 - (b) да ће камата по годишњој стопи од 8% бити платива након истека горе наведена три мјесеца, до испуњења обавезе.
5. *Одбија*, једногласно, остатак захтјева за правичну накнаду.

Пресуда је сачињена на енглеском и француском језику, и објављена на јавној расправи у Згради људских права у Strasbourg, 19. фебруара 1998. године

Rudolf Bernhardt
Предсједник

Herbert Petzold
Регистар

У складу са чланом 51, став 2 Конвенције и правилом 53, став 2 Правила Суда А, овој пресуди су приложена слjedeћа мишљења:

- (a) заједничко сагласно мишљење г. Pettitia, г. Lopes Rochaa и г. Casadevalla;
- (b) дјелимично супротно мишљење г. Valticosa;
- (c) заједничко дјелимично супротно мишљење г. Loizou, г. Baka и г. Jambreka;
- (d) дјелимично супротно мишљење Sir Johna Freelanda и г. Levitsa.

Н.Р.

Р.В.

ЗАЈЕДНИЧКО САГЛАСНО МИШЉЕЊЕ
СУДИЈА PETTITI, LOPES ROCHA И CASADEVALL

1. Ми смо гласали као и већина и у потпуности се слажемо са одлуком Суда.
2. Међутим, не можемо да се сложимо са налазом Суда у ставу 47 пресуде, да је одјељак 75 Закона о заступању грађана из 1983. године дјеловао, због свих практичних разлога, као тотална препрека гђи Bowman да објави "информације како би утицала на гласаче Halifaxа да гласају у корист кандидата који је против абортуса".

 У тој изјави се подразумејева да је Суд, тумачећи летак којег је објавила подносиатеља жалбе, сматрао да је поступила супротно закону који забрањује трошкове настале *"у циљу промовисања или добијања избора кандидата"*.
3. Одјељак 75 не забрањује објављивање чињеница или коментара за информисање широке јавности.
4. По нашем мишљењу, прве четири алинеје става 47 није требало да садрже ништа више од тога да је летак био сачињен "са намјером да обавијести гласаче Halifaxа о вјероватним намјерама кандидата у погледу питања абортуса".

ДЈЕЛИМИЧНО СУПРОТНО МИШЉЕЊЕ СУДИЈЕ VALTICOS

Не могу да прихватим да чињеница да британски изборни систем ограничава трошкове које "неовлашћена" лица при промовисању или прејудуцирању изгледа неког појединог кандидата у периоду пред изборе, доводи до кршења Конвенције. Док је, као што је општепризнато, теоретска слабост те одредбе - чија је сврха да спречи моћне појединце или органе да угрожавају правичност избора или неправилно утичу на мишљења гласача – то што онемогућује плаћање чак и малих износа, ипак је чињеница, да је у предметном случају износ био веома висок јер је био довољан за милион и по летака.

Постоји нешто што је помало смијешно, а то је да се дају лекције британској Влади како да проводи изборе и води демократију; изнад свега, погрешно је да се тражи укидање одредбе чији је циљ да онемогући лице, које није члан неке политичке партије, да утиче на гласање народа и - како је то г. Martinez правилно запазио у свом супротном мишљењу приложеном извјештају Комисије – да спречава кандидате са значајним финансијским средствима да коначно остваре предност над другим мање богатим кандидатима.

Сходно томе, не могу да се сложим са пресудом у погледу установљења повреде члана 10 Конвенције.

ЗАЈЕДНИЧКО ДЈЕЛИМИЧНО СУПРОТНО МИШЉЕЊЕ
СУДИЈА LOIZOU, ВАКА И JAMBREK

1. Слажемо се са мишљењем Суда који је одбацио претходни приговор Владе да подносиатеља представке није жртва повреде Конвенције (в. став 29 пресуде).
2. Међутим, не налазимо да је могуће да се сложимо са закључком већине да је дошло до повреде права подносиатеље представке на слободу изражавања у томе да је ограничење

примијењено на њу према одјелјку 75(1) и (5) Закона о заступању грађана (Закон из 1983. године) било несразмјерно циљу који је требао да се оствари.

3. Сходно одјелјку 75(1) Закона из 1983. године, сви издаци који се учине са намјером да се промовише избор неког кандидата од било којег лица који није кандидат или његов представник, а који прелазе износ од пет фунти стерлинга (5 GBP), су забрањени, уколико се учине у односу на избор неког одређеног кандидата у одређеној изборној јединици. Закон из 1983. године не забрањује политичкој партији, појединцу или организацији да троши новац на публицитет у смислу подршке или против неке политичке партије или покрета уопште, на државном или регионалном нивоу, под условом да не постоји намјера да се промовишу или прејудуцирају изборни изгледи било ког одређеног кандидата у било којој изборној јединици. Не постоје никаква ограничења за приватне донације политичким партијама нити ограничења штампи да подржава или се супротставља избору било којег кандидата. Ограничење из одјелјка 75 се односи само на промовисање кандидата, а не промовисање циљева (в. ставове 19-22 пресуде).

4. Како је нашао Суд, горе наведено ограничење финансирања је само једно од многих детаљних провјера и постизања равнотеже који чине изборно право Уједињеног Краљевства. У том смислу, Суд је испитао право на слободне изборе заштићено чланом 3 Првог протокола уз Конвенцију. Суд је указао да слобода изражавања и слободни избори, а посебно слобода политичке дебате, заједно, чине основу сваког демократског система и да су та два права међусобно повезана и сврха им је да се међусобно надопуњују. Суд је, такође, потврдио да у постављању односа између ова два права, стране уговорнице имају одређен степен слободне процјене, што обично чине када се ради о организовању њихових изборних система. У потпуности се слажемо са овом анализом Суда (в. ставове 41-43 пресуде).

5. Нема сумње да ограничења у трошковима изборне кампање одржавају једнакост између кандидата, што је најважнији принцип у демократским друштвима и у изборном процесу. Пошто Закон из 1983. године одјелјком 76 намеће ограничења трошкова кандидата тако да богати кандидати неће имати неправичну предност, онда мора да постоји ограничење и за друге, као што су богате присташе или акционе групе, да троше новац у корист једног кандидата или да би спријечили избор другог, јер неповољан публицитет против неког кандидата може да прође без одговора због ограничења износа новца који је кандидату дозвољено да потроши (в. став 18 пресуде).

6. Основна сврха постојања ограничења наметнутог одјелјком 75 јесте, *inter alia*, очување кандидата од манипулација група које врше притисак. Предметно ограничење је уско и не односи се на општу препреку изражавања гледишта једномишљеника јер постоји неколико алтернативних метода изражавања њихових гледишта и убјеђења о било којој теми. Они могу да дијеле летке у сврху информисања бирачког тијела све док не промовишу или не негирају неког одређеног кандидата. Ово ограничење, које спада у степен слободне процјене државе, мора да се посматра као дио цјелокупног избалансираног демократског изборног система.

7. Комисија је нашла (став 39 Извјештаја) да за одјелјак 75 "може да се...сматра да остварује легитиман циљ заштите права других, прије свега, кандидата и бирача одређеног бирачког органа". Суд је нашао да је јасно да је сврха одјелјка 75, посебно посматрана у контексту других детаљних одредаба о изборним издацима у Закону из 1983. године, да допринесе обезбјеђивању једнакости међу кандидатима. Стога је закључио, као и Комисија, да се примјеном овог закона на гђу Bowman остваривао легитиман циљ заштите права других, прије свега кандидата на изборима и бирачког органа у Halifaxu и, у мјери у којој је

био усмјерен на застрашивање, и у цијелом Уједињеном Краљевству (в. став 38 пресуде). Ми смо сагласни са овим закључком.

8. Наше неслагање се ограничава на налаз Суда у ставу 47 гдје стоји да је одјељак 75 представљао, због свих практичних разлога, тоталну препреку гђи Bowman да објави информацију како би утицала на гласаче Halifaxа у корист кандидата који је против абортуса. Такође се не слажемо са налазом да за Суд није била довољна тврдња да је било неопходно да се ограничи трошак подносиоца жалбе на 5 GBP како би се остварио легитиман циљ обезбјеђивања равноправности између кандидата, посебно у свјетлу чињенице да нису постојала ограничења слободе штампе да подржава или се супротставља избору неког одређеног кандидата, или ограничења политичких партија и њихових присташа да врше пропаганду на државном или регионалном нивоу, уколико њихова намјера није била промовисање или прејудуцирање изборних изгледа неког одређеног кандидата у одређеној изборној јединици. Отуда и наше неслагање са закључком Суда да је предметно ограничење било непропорционално циљу којем се тежило и да је представљало повреду члана 10 Конвенције.

9. По нашем мишљењу, одјељак 75, разматран у контексту свих одредаба Закона, не може да се сматра тоталном препреком за гђу Bowman да објави информације о питањима које је жељела да постави. Како је горе наведено, постоји неколико других начина да се изразе нечија убјеђења и да се изнесу бирачком тијелу, без промовисања или негирања неког одређеног кандидата у одређеној изборној јединици. Ово ограничење, које мора да се посматра у свјетлу укупног изборног система који је заснован на бирачком заступању, је било дјелимично и штавише временски ограничено на четири до шест седмица прије избора.

10. Државе уговорнице имају одређен степен слободне процјене у оцјењивању неопходности мијешања те је задатак Суда да се ограничи на посматрање ожалбоног мијешања у свјетлу предмета као цјелине и да одреди да ли је оно било "пропорционално легитимном циљу којем се тежило" и да ли су разлози које су ради оправдања навеле државне власти били "релевантни и довољни" (в. пресуду од 26. новембра 1991. године у предмету Sunday Times (бр. 2), серија А број 217, стр. 29, став 50; пресуду од 26. септембра 1995. године у предмету Vogt против Њемачке, серија А број 323, стр. 26, став 52; и пресуду од 27. марта 1996. године у предмету Goodwin против Уједињеног Краљевства, Извјештаји 1996-II, стр. 500-501, став 40).

11. Из свих, горе наведених разлога, закључујемо да није дошло до повреде члана 10 Конвенције. Ограничење наметнуто одјељком 75 Закона је пропорционално, и није веће него што је то неопходно у демократском друштву како би се постигао легитимни циљ који је Суд утврдио, и спада у степен слободне процјене коју има Уједињено Краљевство.

12. Посебно, дошли смо до овог закључка јер је предметно ограничење дио цјелокупног демократског изборног система са провјерама и постизањем равнотеже чији је циљ спречавање прекорачења максималне границе трошкова. Оно нуди једнакост кандидатима; штити кандидате од манипулација група које врше притисак - отуда и резултат таквих група да дјелују у бирачким јединицама са маргиналним резултатима - чува њихову независност; не забрањује трошење новца на промоцију неког циља уколико се то врши без намјере промовисања интереса, или погоршавања изгледа на успех неког одређеног кандидата; ствара уравнотежену границу која је наметнута кандидатима; временски је ограничено. Сходно нашем мишљењу горе наведени разлози, које је истакла одговорна Влада како би оправдала предметно ограничење, су "релевантни и довољни".

**ДЈЕЛИМИЧНО СУПРОТНО МИШЉЕЊЕ СУДИЈЕ SIR JOHN FREELAND ЗАЈЕДНО
СА СУДИЈОМ LEVITS**

1. Не могу да се сложим са закључком већине да је у овом предмету дошло до мијешања у право гђе Bowman на слободу изражавања које није било у складу са захтјевом "неопходним у демократском друштву".
2. Један од значајних основа демократског друштва је систем који ће обезбиједити правилно и правично вођење парламентарних избора. Члан 3 Протокола бр. 1 уз Конвенцију заиста захтијева да се слободни избори, које врше високе стране уговорнице, одрже "под условима који обезбјеђују слободно изражавање мишљења народа при избору законодавних органа". У својој пресуди од 2. марта 1987. године у предмету Mathieu-Mohin и Clerfaut против Белгије (серија А, бр. 113, стр. 22, став 47). Суд је потврдио да, с обзиром да тај члан "садржи карактеристичан принцип демократије" он је "од примарне важности у систему Конвенције".
3. У истој пресуди, Суд је даље потврдио (став 54) да "стране уговорнице имају широк степен слободне процјене" у односу на избор изборних система, додајући да такви системи "теже да испуне циљеве који једва да су међусобно компатибилни један са другим: с једне стране, да одразе прилично вјерно мишљење народа, и с друге стране, да усмјере токове мишљења како би промовисали појам довољно јасне и кохерентне политичке воље". Да су изборни системи страна уговорница уствари веома различити, није изненађујуће, ако се има у виду обим у којем су их обликовали националне историје и карактеристике.
4. Уједињено Краљевство има дугу парламентарну традицију и изборни систем који се развијао, у различитим приликама, током много година (и који, с једне или друге стране, остаје стална тема политичке дебате). Закон о заступању грађана из 1983. године, са измјенама, тренутно поставља детаљан и пажљиво сложен сет правила за вођење избора, одражавајући гледишта законодаваца на тему која је очигледно од изузетне важности - то је потреба да се обезбиједи слободно и фер изражавање мишљења грађана.
5. Дио ове законске схеме је одјељак 75 Закона из 1983. године, по којем је гђа Bowman била (неуспјешно) кривично тужена 1993. године. Тај одјељак, посматран заједно за одјељком 76, усмјерен је на промовисање правичности између изборних кандидата за одређено бирачко тијело ограничавањем трошкова који могу да настану у сврху побољшања изборних изгледа неког кандидата или прејудуцирања изгледа других. Ограничења наметнута одјељком 76 о изборним трошковима кандидата могу да се покажу неефикаснима сем уколико не постоји одговарајуће ограничење, као у одјељку 75, које се односи на трошкове других за ту сврху.
6. Основно значење ограничења из одјељка 75 јесте да не смију да се учине издаци преко прописаног износа "у циљу промовисања или материјалног помагања избора кандидата" (наглашавам: како је назначено у ставу 19 ове пресуде, подвучене ријечи су тумачили у Дому лордова у предмету Luft у смислу да укључују намјеру да се спријечи избор неког одређеног кандидата или кандидата). Овај одјељак не спречава трошкове који се тичу материјала или коментара чија је намјера само информисање јавности. Да би, у смислу овог одјељка, кривично гоњење успјело, порота би морала да буде увјерена без разумне сумње да је намјера окривљеног један од разлога који је имао удјела у навођењу њега или ње да учини те трошкове, да побољша изборне резултате кандидата или прејудуцира резултате другог (в. говор лорда Diplocka у Luftu, стр. 983, писма Ц и Д).

7. У корист гђе Bowman је наведено да је она, у сношењу трошкова дистрибуције летака, жељела уствари само да пренесе тачну информацију, и да није била заинтересована за промовисање избора неког одређеног кандидата него је само жељела да промовише своја сопствена убјеђења. Да ли би она успјела или не са овако постављеном одбраном, не може сада да се зна, ако се узме у обзир исход судског гоњења из 1993. године (в. став 14 пресуде). Међутим, јасно је да одјељак 75 не би спријечио да она или њена организација обавијесте чланове бирачког тијела о њиховим гледиштима на абортус и вршење експеримената на ембриону или да их подстакне да испитују кандидате о овим темама, све док се дозвољени износ не троши у сврху побољшања или прејудицирања изборних изгледа неког одређеног кандидата.

8. Суд налази, у ставу 38 пресуде, да је сврха одјељка 75 Закона из 1983. године, нарочито посматрана у контексту других одредаба о изборним трошковима, јасна, он жели да допринесе обезбјеђивању једнакости између кандидата. Стога закључује "да се примјеном овог закона на гђу Bowman остваривао легитиман циљ заштите права других, прије свега изборних кандидата и бирачког тијела у Halifaxu, и као превентивна мјера предострожности, у цијелом Уједињеном Краљевству".

9. Сходно томе, како произилази из пресуде, прихвата пожељност промовисања правичности између кандидата који се боре за избор путем, *inter alia*, спречавања трећих страна да врше кампању без финансијског ограничења за или против одређеног кандидата или да троше неограничене износе новца на дијелење материјала што може да изазове трошак, који би ишао из стриктно ограниченог изборног буџета тог кандидата. Међутим, придаје се важност чињеници да је ограничавање трошкова из одјељка 75 постављено (одјељком 14(3) Закона о заступању грађана из 1985.) на 5 GBP: в. став 45. Затим налази, у ставу 47, да одјељак 75 "представља због свих практичних разлога, тоталну препреку гђи Bowman да објављује информације у циљу утицања на гласаче Halifaxa у корист кандидата који је против абортуса"; и изражава да Суд није увјерен "да је било неопходно да се ограниче трошкови на 5 GBP како би се постигао легитиман циљ обезбјеђивања једнакости међу кандидатима..."

10. Међутим, постизање легитимног циља обезбјеђивања једнакости међу кандидатима сигурно води више у корист одржавања (или чак смањивања) веома ниске границе трошкова трећих страна, него у корист повећања (или чак укидања) те границе, све док је изборни трошак самих кандидата ограничен на ниску границу као што је то сада. И не произлази да постоји било који захтјев Уједињеном Краљевству, према Конвенцији или на други начин, да се подигне та граница за коју је Парламенат сматрао да је одговарајућа за изборне трошкове кандидата.

11. Став 47 пресуде такође је супротан ограничењу које је поставио одјељак 75 са одсуством ограничења слободе политичких партија и њихових присташа да сnose трошкове у пропаганди на државном или регионалном нивоу, под условом да ти трошкови немају за сврху побољшање или погоршање изборних изгледа неког кандидата у некој изборној јединици, или ограничавање штампе да подржава или се супротставља одређеним кандидатима. Међутим, није тешко да се разумије због чега правичност на нивоу изборне јединице треба да се сматра изузетно важном за цјеловитост изборног процеса; и Суд је, наравно, имао прилику да у прошлости нагласи посебну важност улоге штампе у демократском друштву (в. нпр. пресуду од 8. јула 1986. године у предмету Lingens против Аустрије, серија А број 10.3-Б, стр. 26, став 41).

12. Ограничено на трошкове трећих страна у сврхе промовисања или наношења штете изборним изгледима одређеног кандидата, мијешање у право на слободу изражавања, према

одјелку 75, је уског домета. По мом мишљењу, то спада у степен слободне процјене који је остављен држави уговорници да одлучи шта је неопходно, у свјетлу историјског искуства и тренутних околности, за правилну регулативу процеса који је толико значајан за демократију као што су то парламентарни избори (и додао бих да сматрам да постоји јасна потреба за посебно опрезан приступ при међународном оцјењивању правила усвојених давно основаним демократским парламентима о питањима која су уско повезана са њиховим саставом и радом).

13. Такође бих додао да је улога коју имају групе окупљене око једног циља које врше притисак при утицању на јавно мњење и његовом покретању у модерним демократијама веома важна, као што је то потврдила Влада. Али чинилац који држава може легитимно да узме у обзир приликом одређивања прописа о изборном процесу, јесте која су потребна ограничења у вези са финансирањем кампања које имају само један циљ на парламентарним изборима да би се супротставила ризику одступања од основне политичке дебате те да би се "усмјерили токови мишљења како би поспјешили потребу довољно јасне и кохерентне политичке воље" (в. други приговор који је одредио Суд у одломку из пресуде у предмету *Mathieu-Mohin и Clerfayt* који је цитиран у ставу 3 горе).

14. Коначно, по питању пропорционалности, треба да се запази да постојање одјелка 75 није спријечило циркулацију 1,5 милион летака гђе *Bowman* широм Уједињеног Краљевства на општим изборима 1992. године, укључујући 25.000 у изборној јединици *Halifax*, те да кривично гоњење није било успјешно, па макар и због техничког разлога пропуштања рокова. Имајући у виду ове чињенице у додатку, обим мијешања у њено право на слободу изражавања не би требало да се преувеличава.

15. Иако се у другим аспектима слажем са закључцима већине, из горе изнесених разлога не налазим да је дошло до повреде члана 10 Конвенције у овом предмету.